

Mezinárodní bezpečnostní režimy

**NPT, zákaz chemických zbraní a S-
KOS**

Konvenční zbrojení a odzbrojení - význam

Kontrola zbrojení – významné téma BP západoevropských států. V období studené války – společně s koncepcí zadržování (containment) a odstrašování (deterrence) šlo jeden z nástrojů zajišťování bezpečnosti Západu.

V období studené války se rozvíjí výzkum kontroly zbrojení.

V praktické politice byl položen důraz na zajištění kontroly a omezení zbrojení v oblasti ZHN. Zájem i při výzkumu.

Problematice konvenčních zbraní byla věnována menší pozornost. Bylo to tím, že v této oblasti měl SSSR velkou kvantitativní převahu a proto nebyl na Západě mezi pokrokovými lidmi zájem se tím zabývat?

Cílem kontroly zbrojení je zajištění bezpečnosti a strategické stability na co nejnižší úrovni zbrojních potenciálů. V neposlední řadě kontrola zbrojení posiluje transparentnost ve zbrojní oblasti a důvěru mezi státy.

Omezení zbrojení 1. spoří finanční prostředky a umožňuje je realokovat jinde a 2. může omezit hrůzy války vyloučením nadměrně zraňujících zbraňových systémů.

Obecně selhání regulace je více než úspěchů. Nepřeceňovat význam kontroly zbrojení.

Raymond Aron: „*zbraně vyvolávají permanentní riziko, ne permanentní válku. Jsou to lidé, ne zbraně, kdo začíná války.*“

Typologie a terminologie

Kontrola zbrojení

Proces podporující zdrženlivé a transparentní získávání a rozmisťování zbraňových systémů s cílem minimalizovat náklady spojené se závody ve zbrojení a vyhnout se válce.

Hlavní typy kontroly zbrojení dle Stuarta Crofta:

1. kontrola zbrojení v závěru konfliktu (Spojenci a Itálie 1947) ,
2. kontrola zbrojení k posílení strategické stability (SALT I, START I a II),
3. kontrola zbrojení k vytvoření norem chování (Briand Kellogův pakt 1928, embargo na Irák 1990/91),
4. kontrola proliferace zbraní (Smlouva o nešíření jaderných zbraní)
5. kontrola zbrojení prostřednictvím mezinárodní organizace.

Odzbrojení

Dvojdimenzionální jev. Jednak proces, jednak výsledný stav.

Typologie odzbrojení:

- a) unilaterální, bilaterální, multilaterální nebo globální
- b) částečné (některé druhy zbraní) nebo úplné.

Konvenční zbrojení a odzbrojení – stručná historie

První historicky doloženou smlouvou je smlouva mezi čínskými státy v 6. století př. n. l.

Pokusy o kontrolu a omezení zbrojení v antickém Řecku – v zásadě minimální dopad.

Papež ve středověku vyzval k zákazu kuší ve válce mezi křesťanskými státy, které ohrožovaly dominanci obrněných rytířů (šlechty) na bojišti.

1817 – Rush-Bagotova smlouva mezi Kanadou a USA – demilitarizace Velkých kanadských jezer. Dosud platná a funkční.

1899 a 1907 – první a druhá Haagská konference řešila z iniciativy Mikuláše II i omezení v oblasti zbrojení. Neúspěch.

1925 – Ženevský protokol – první krok k zákazu chemických zbraní. Nedostatečná implementace.

1928 - v rámci SN – vyloučení války jako nástroje řešení, 65 států, obtížná právní vynutitelnost.

Studená válka

Studená válka – mnoho návrhů na regulaci zbrojení, případně odzbrojení.

Mnohé z nich byly čistou propagandou. Zejména SSSR navazoval na svoje návrhy z 30. let a za potlesku pokrokových lidí za Západě mnohokrát navrhoval úplné odzbrojení.

Přesto bylo v 60. letech 20. století dosaženo dílčího pokroku při omezení zbrojení a zavádění regulačních opatření.

1959 – smlouva zakazující vojenské aktivity v Antarktidě.

1963 – smlouva zakazující jaderné zkoušky na zemi, pod vodou a v atmosféře.

1967 – smlouva vyhlašující Latinskou Ameriku za zónu bez jaderných zbraní.

1968 – smlouva o nešíření jaderných zbraní (Non-proliferation Treaty – NPT)

1971 – zákaz rozmisťování jaderných zbraní a jiných ZHN na mořském dně.

Problém, že mnohé smlouvy nepodepsaly všechny státy.

Například zákaz jaderných zkoušek na zemi, pod vodou a v atmosféře nepodepsala Francie a Čínou, i když na straně druhé smlouvu dodržují.

Poměr sil na počátku studené války v konvenčních zbraních

V celém období studené války byl poměr sil mezi Severoatlantickou aliancí a Sovětským svazem (Varšavskou smlouvou) ve většině typů konvenčních zbraních charakteristický kvantitativní převahou socialistických států.

Obecně lze říci, že poměr sil mezi Západem a Východem se po roce 1945 měnil tak, že Západ snižoval kvantitativní sovětskou konvenční převahu.

Počátkem 50. let odhadovala zhruba v poměru 3:1 ve prospěch VS, koncem 80. let 2:1 ve prospěch VS.

1950 – USA 1,38 mil vojáků, VB 0,7 mil, Francie 0,6 mil a Itálie 0,23 versus SSSR 4,3 mil vojáků, další státy sovětského bloku např. ČSR 0,22 mil.

Otázka kvalitativního zbrojení je dodnes diskutovaná. Problém: od kdy SSSR zaostával za Západem kvalitou konvenčních zbraní?

Rapidní nárůst početních stavů Západu je spojen s Korejskou válkou. Doprovázeno nárůstem vojenských výdajů, které koncem 50. let mírně klesají.

Mezinárodní režim nešíření jaderných zbraní

- hlavním cílem je zabránit šíření jaderných zbraní
 - Aby ty státy, které nevlastní jaderné zbraně, ji ne získaly
 - ✦ Dnes obavy ze států jako Írán a KLDR – nestabilita v regionu, obavy ze spirály zbrojení
 - Aby se jaderné technologie a zbraně nedostaly do rukou teroristických skupin
- Režim je složený z několika vzájemně provázaných mezinárodních smluv
- Jeho součástí je i mezinárodní organizace (MAAE)
- Tvoří ho i různé neformální závazky států

Vznik režimu I.

- Mezinárodní situace po 2. světové válce

USA získaly atomovou zbraň v r. 1945, v r. 1949 ji získal SSSR a na počátku 50. let Velká Británie

- **V r. 1953 americký prezident Eisenhower navrhl na půdě OSN vznik Mezinárodní agentury pro atomovou energii,**

○ Podpora rozvoje civilních jaderných programů, zabránit zneužití jaderné energie pro válečné účely.

○ MAEA byla založena v r. 1957 a začala fungovat od r. 1958

Charakter režimu

Základem je **Smlouva o nešíření jaderných zbraní z roku 1968 (v platnost 1970)**

Dále ho tvoří další smlouvy:

- **1963 Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek** (vesmír, atmosféra, pod vodou, ale umožňuje zkoušky v podzemí)
- 1971 Smlouva o zákazu rozmístování jaderných zbraní a jiných ZHN na mořském dně.
- **Smlouvy, které zřídily bezjaderné zóny** (Latinská Amerika, Antarktida, Afrika, jihovýchodní Asie, Střední Asie, Mongolsko, jižní část Tichého oceánu)
- **Úmluvy o kontrole exportu a dodavatelů** (např. Zanggerův výbor nebo Skupina jaderných dodavatelů)

Vznik režimu II.

- Jednání mezi USA a SSSR o jaderném odzbrojení s cílem zastavit závody ve zbrojení
 - Výsledkem byl vznik první bezjaderné zóny v Antarktidě v r. 1959
 - Dalším výsledkem bylo uzavření Dohody o zákazu zkoušek jaderných zbraní v atmosféře, kosmickém prostoru a pod vodou (= Smlouva o částečném zákazu jaderných zkoušek, PTBT) z r. 1963
 - ✦ Neschopnost dosáhnout dohody o všeobecném zákazu jaderných zkoušek

Vznik režimu III.

- Samotná jednání o Smlouvě o nešíření jaderných zbraní probíhala v letech 1965-1968 pod záštitou OSN
- Impulsy: Francie v r. 1960 provedla jaderné zkoušky, Čína v r. 1964
- **Cílem bylo zabránit růstu počtu zemí, které vlastní jadernou zbraň.** Dále se vyřešit otázky testů, výroby a rozmísťování zbraní jadernými státy na území jiných států. Poskytnout záruky státům, které nevlastní jadernou zbraň, ze strany jaderných států.
- **Smlouva byla uzavřena v r. 1968 (NPT) a vstoupila v platnost v r. 1970**
 - ✦ podepsalo a ratifikovala ji i bývalé ČSSR
 - ✦ Podepsána a ratifikována 189 státy, všichni stálí členové RB s JZ.
 - ✦ Smlouva nebyla podepsána Indií, Pákistánem a Izraelem. Všechny tyto státy přitom získaly jadernou zbraň.
 - ✦ V r. 2003 od Smlouvy odstoupila Severní Korea

Obsah Smlouvy o nešíření JZ

- zabránit šíření jaderných zbraní:
 - Jaderné státy nesmí předávat jiným státům jaderné zbraně nebo jiná jaderná výbušná zařízení
 - Nejaderné státy se zavázaly nevyrábět ani jinak nezískávat jaderné zbraně
 - Nesmí docházet k exportu štěpných materiálů nejaderným státům – jakékoli převody se musí uskutečnit pod dohledem MAAE
 - Je možné rozvíjet jaderné programy pro mírové účely
- Kritika:
 - Zakonzervování mocenského status quo. Svět je rozdělený na státy, které vlastní jadernou zbraň, a ty, které ji nevlastní. Jaderné mocnosti nejsou nuceny k odzbrojení.

Role MAAE

- Mezinárodní agentura pro atomovou energii plní funkci dohledu
 - Signatáři Smlouvy uzavírají s MAAE bilaterální dohody
 - Tyto jí umožňují, aby MAAE prováděla inspekce v deklarovaných jaderných zařízeních v zemích nevlastnících jaderné zbraně a nevojenských zařízeních v zemích, které jaderné zbraně vlastní

Další dohody

- Dohoda o všeobecném zákazu jaderných zkoušek (**Comprehensive Test-Ban Treaty, CTBT**)
 - Podepsána v r. 1996 182 státy, ratifikovalo ji 157, i přes to smlouva nevstoupila v platnost
 - Nutnost ratifikace státy, které jsou uvedeny v příloze 2 k smluvnímu článku 14.
 - Jedná se o země: Indie, KLDR, Pákistán (nepodepsaly) a Čínu, Egypt, Írán, Izrael a USA (neratifikovaly)
 - Absolutní zákaz zkoušek jaderných zbraní.
 - Po vstupu v platnost nahradí Smlouvu o částečném zákazu jaderných zkoušek (PTBP z r. 1963)

Regulace strategických JZ

Klíčová záležitost v době SV. Regulační smlouvy – SALT I a SALT II.

Vyjednávání nad SALT I trvala od 17. listopadu 1969 do května 1972 v řadě setkání v Helsinkách a Vídní. Jednání uvízla na mrtvém bodě.

Květen 1971 - dohoda v oblasti systémů ABM.

Květen 1972 v Moskvě prezident Richard Nixon a Leonid Brežněv.

SALT I - zavazovala obě strany k omezení interkontinentálních střel (ICBM) střel SLBM a ponorek s těmito zbraněmi na palubě - na pět let!

Zavazovala oba státy nebudovat systémy protiraketové obrany.

Smlouva SALT II byla uzavřena ve Vídni dne 18. června 1979.

Počátek jednání - 1972.

Hlavní podstatou SALT II bylo omezení či zakázání vývoje některých druhů balistických raket s jadernými hlavicemi.

Omezovala počty nosičů na 2250.

V souvislosti se sovětskou invazí do Afghánistánu však Senát Kongresu USA nakonec smlouvu SALT II neratifikoval.

Třetí etapa, která měla bezprostředně navazovat jako SALT 3, byla zahájena 29. 6. 1982 v Ženevě a Američané ji nazvali START (Strategie Arms Reduction Talks) - 1991

Chemické zbraně I.

Chemické zbraně jsou spolu s jadernými a biologickými zbraněmi označovány jako zbraně hromadného ničení.

V době studené války sehrávaly důležitou roli z hlediska možné vojenské konfrontace – ve stínu jaderných zbraní.

Pokrok po konci studené války – základy položeny dříve – vznik mezinárodního bezpečnostního režimu zakazujícího chemické zbraně.

Organizace spojených národů vytvořila v roce 1979 tzv. Konferenci o odzbrojení, která působila v Ženevě jako jediné celosvětové jednací fórum mezinárodního společenství zabývající se problematikou odzbrojovacích dohod v oblasti chemických zbraní.

V roce 1992 činností této konference vznikla **Úmluva o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a o jejich zničení** (Úmluva o zákazu chemických zbraní, CWC), která v Paříži 13. ledna 1993 byla otevřena k podpisu a vstoupila v platnost 29. dubna 1997.

1997 - vytvořena také mezinárodní Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPCW) se sídlem v nizozemském městě Haagu.

Nejméně 70 000 tun otravných chemikálií.

Cílem organizace je zajistit dodržování této Úmluvy. Úmluvu přijala drtivá většina států světa, což dává naději, že se lidstvo chce a s velkou pravděpodobností dokáže zbavit této kategorie zbraní hromadného ničení.

Regulace a chemické zbraně - historie

1675 - Štrasburská dohoda (francouzsko-německá dohoda zakazující jakékoliv použití jedů);

1868 - St. Petěrburg (nepoužívání zbraní způsobujících zbytečné utrpení);

1874 - Bruselská konvence (zakazuje se použití jedovatých a otravných zbraní a použití zbraní, střel a látek, které by způsobily nadbytečné útrapy);

1899/1907 - Haagská mírová konference (o zákonech a obyčejích války, zákaz dusivých plynů);

Používání chemických zbraní mělo zpočátku zničující účinky v první světové válce, kdy prakticky neexistovala ochrana proti tomuto zcela novému způsobu boje.

1925 - Ženevský protokol (SN odsoudila užívat ve válce dusivých, otravných nebo podobných plynů a bakteriologických prostředků);

1972 - Konvence o biologických a toxinových zbraních;

V 80. letech 20. století se objevilo několik případů použití chemických zbraní proti civilistům v hustě osídlených oblastech a městech. **Irák – Irán – 80.léta.**

Použití

Dne 3. srpna 1914 vyhlásilo Německo válku také Francii a již tento den použili francouzští vojáci puškové a ruční granáty s málo účinným chloracetone.. **Francie tak zahájila historii použití bojových plynů za 1. světové války. Od roku 1916 – každý voják prostředky OPZHN**

Odborníci odhadují, že jejich obětí se stalo 1 297 000 lidí, z toho 91 200 zasažených zemřelo. Za války bylo použito Němci 68 000 tun bojových plynů. Francouzi užili 36 000 tun a Britové 25 000 tun.

První velké plynové útoky mají na svědomí Němci. První německý plynový útok na západní frontě přišel u Noye Chapelle v říjnu 1914 a další plynové útoky následovaly. Vždy se zatím jednalo o relativně neškodné plyny, většinou slzné.

V této době bylo využíváno především průmyslových škodlivin (později nahrazených cíleně vyvinutými látkami jako tabun, soman, sarin, VX), zejména pak chloru (který se přeléval po bojišti jako hustá mlha, vléval se do zákopů a leptal měkké sliznice, vnikal dýchacím ústrojím do těla a ničil respirační cesty) a v té době nového hořčičného plynu, yperitu.

V novodobém válčení již chemické zbraně nemají tak ničující účinek především díky vybavenosti vojáků maskami pro ochranu dýchacího ústrojí a dalšími prostředky individuální ochrany.

Použitím těchto zbraní se zpravidla dosáhne jen zpomalení postupu zasažených jednotek (v důsledku ztížení činnosti používáním ochranných prostředků, nutnosti dekontaminace a odsunu zasažených). **Vzhledem k charakteru bojových akcí je použití bojových chemických látek v plynné formě většinou takticky nevýhodné a implikuje velké nebezpečí zasažení vlastních**

OPCW

Organizace pro zákaz chemických zbraní (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW) je mezinárodní organizace se sídlem v nizozemském Haagu.

<https://www.opcw.org>

Vznik 1997 za účelem zajištění dodržování **Úmluvy o zákazu vývoje, výroby, hromadění zásob a použití chemických zbraní a jejich ničení** (Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction, CWC).

Úmluva je prvním komplexním mechanismem, který směřuje k likvidaci celé jedné kategorie zbraní hromadného ničení a současně stanovuje opatření pro kontrolu plnění tohoto závazku.

Cíl: zcela vyloučit možnost použití chemických zbraní.

OPCW je samostatnou mezinárodní organizací, ale spolupracuje úzce s OSN, se kterou uzavřela v roce 2001 smlouvu o spolupráci. **Rozpočet cirka 80 mil euro, cirka 500 zaměstnanců, 192 členských států.**

Úmluvu nepodepsaly: Angola, Egypt, a Somálsko. Podepsaly a neratifikovaly: Izrael a Barma. Sýrie je členem od 2013 po tlaku a hrozbách Západu.

OPCW - úkoly

Úkoly OPCW

1. chemické odzbrojení - likvidace stávajících zásob chemických zbraní,
2. kontrola nešíření chemických zbraní prostřednictvím předkládání deklarácí a notifikací jednotlivými smluvními státy a následnou verifikací deklarovaných údajů mezinárodními inspekčními týmy,
3. pomoc smluvním státům a ochrana proti případnému použití chemických zbraní,
4. mezinárodní spolupráce smluvních států v oblasti mírového využití chemického odvětví.

Česká republika (ČR) patří k zakládajícím členům OPCW. **Úmluvu podepsala na Konferenci smluvních stran v Paříži, kde byla 13. ledna 1993 a ratifikovala ji 6. března 1996.** Na činnosti OPCW se ČR aktivně účastní od samého začátku.

ČR se dlouhodobě podílí mj. na zlepšení kapacit Technického sekretariátu OPCW a smluvních států v oblasti ochrany a pomoci proti chemickým zbraním a na posílení regionální spolupráce národních orgánů zodpovědných za implementaci Úmluvy.

Národním orgánem zodpovědným za implementaci Úmluvy v ČR je Státní úřad pro jadernou bezpečnost.

V roce 2003 ČR poprvé poskytla finanční příspěvek 2 mil. Kč na likvidaci chemických zbraní v Ruské federaci (prostřednictvím spolupráce s Velkou Británií) a připojila se tak k ostatním donorským zemím pomáhajícím Ruské federaci s likvidací jejích chemických zbraní.

Výsledky Úmluvy

V době podpisu smlouvy bylo deklarováno téměř 70 000 tun chemických zbraní. V roce 2016 bylo dle OPWC likvidováno 94% deklarovaného množství těchto zbraní!

Od začátku platnosti Úmluvy, od dubna 1997 až do 28. února 2010, OPCW provedla 4 051 kontrol na území 81 smluvních států, včetně 2 226 kontrol míst spojených s chemickými zbraněmi.

2016 – 305 inspekcí – každý rok organizace poskytuje podrobnou zprávu o aktivitách, za 2017 bude každou chvíli.

Z 227 deklarováných míst inspekce navštívila 195 míst.

100 % deklarováných chemických zásob zbraní bylo inventarizováno a ověřeno a 100 % deklarováných chemických výrobních zařízení pro chemické zbraně bylo inaktivováno.

Všechna zařízení jsou v režimu přísného bezprecedentního ověřování, přičemž 62 ze 70 takovýchto zařízení bylo OPCW buď zničeno (43) nebo převedeno k mírovým účelům (19).

Celkem 13 států členských zemí notifikovalo takováto zařízení - Bosna a Hercegovina, Čína, Francie, Indie, Írán, Japonsko, Libye, Rusko, Srbsko, Velká Británie, Severní Irsko, USA a OPCW neuváděný stát.

Rusko a USA

USA vlastnily v době podpisu smlouvy 31 500 tun chemických zbraní – zlikvidovaly cirka 90%. USA s likvidací začaly už v 80. letech z vlastní iniciativy, od 1993 závazné – dokončení v 2023.

Rusko po přistoupení k mezinárodní úmluvě začalo likvidovat svůj chemický arzenál v roce **1996**, díky čemuž se o rok později mohlo stát členem Organizace pro zákaz chemických zbraní (OPWC). **Rusko v OPWC od 1997.**

Rusko – 44 000 tun – zlikvidovalo cirka 60% - ještě 2015 zaostává za plánem – dle OPWC.

Dle Ruska mezi 2002 a do roku 2015 bylo zlikvidováno 92 procent.

2017 – Rusko hlásí dokončení likvidace.

Zprvu program finančně podporovaly USA a Kanada, později už ho plně hradila ruská vláda. Moskva uvedla, že celkem bylo vynaloženo 316 miliard rublů (120 miliard korun).

CFE – režim - motivace

Kontrola zbrojení – významné téma BP západoevropských států. V období studené války – společně s koncepcí zadržování (containment) a odstrašování (deterrence) šlo jeden z nástrojů zajišťování bezpečnosti Západu.

V období studené války se rozvíjí výzkum kontroly zbrojení. **V praktické politice byl položen důraz na zajištění kontroly a omezení zbrojení v oblasti ZHN.**

Zájem i při výzkumu. **Problematice konvenčních zbraní byla věnována menší pozornost.**

Cílem kontroly zbrojení je zajištění bezpečnosti a strategické stability na co nejnižší úrovni zbrojních potenciálů.

V neposlední řadě kontrola zbrojení posiluje transparentnost ve zbrojní oblasti a důvěru mezi státy.

Omezení zbrojení 1. spoří finanční prostředky a umožňuje je realokovat jinam a 2. může omezit hrůzy války vyloučením nadměrně zraňujících zbraňových systémů.

Obecně selhání regulace je více než úspěchů. Nepřeceňovat význam kontroly zbrojení.

Raymond Aron: *„zbraně vyvolávají permanentní riziko, ne permanentní válku. Jsou to lidé, ne zbraně, kdo začíná války.“*

Konvenční zbrojení a odzbrojení – stručná historie

První historicky doloženou smlouvou je smlouva mezi čínskými státy v 6. století př. n.

I. Pokusy o kontrolu a omezení zbrojení v antickém Řecku – v zásadě minimální dopad.

1134 – Inocenc II. vyzval k zákazu dlouhých luků a kuší ve válce mezi křesťanskými státy, které ohrožovaly dominanci obrněných rytířů (šlechty) na bojišti. **Nikdy nerealizováno.**

1817 – Rush-Bagotova smlouva mezi Kanadou a USA – demilitarizace Velkých kanadských jezer. Dosud platná a funkční.

1899 a 1907 – první a druhá Haagská konference řešila z iniciativy Mikuláše II i omezení v oblasti zbrojení. Neúspěch.

1925 – Ženevský protokol – první krok k zákazu chemických zbraní. Nedostatečná implementace.

1928 - v rámci SN – vyloučení války jako nástroje řešení, 65 států, obtížná právní vynutitelnost.

Konvenční zbrojení a odzbrojení – studená válka

1945 – Charta OSN – delegitimizace války – realita je komplikovanější.

Studená válka – mnoho návrhů na regulaci zbrojení, případně odzbrojení.

Mnohé z nich byly čirou propagandou. Zejména SSSR navazoval na svoje návrhy z 30. let a za potlesku pokrokových lidí za Západě mnohokrát navrhoval úplné odzbrojení.

Přesto bylo v 60. letech 20. století dosaženo dílčího pokroku při omezení zbrojení a zavádění regulačních opatření.

1959 – smlouva zakazující vojenské aktivity v Antarktidě.

Problém, že mnohé smlouvy nepodepsaly všechny státy.

Například zákaz jaderných zkoušek na zemi, pod vodou a v atmosféře nepodepsala Francie a Čínou, i když na straně druhé smlouvu dodržují.

Poměr sil na konci SV

Celkové početní stavy pozemních sil armád NATO a Varšavské smlouvy bez ohledu na jejich teritoriální dislokaci z roku 1986 srovnává následující tabulka.

Kategorie	NATO	Varšavská smlouva
Živá síla	4 500 000	6 000 000
Počet divizí	121	202
Tanky (kanón 90 mm a více)	24 250	49 000
Odpalovací zařízení PTRS	22 580	33 000
Děla a minomety nad 100 mm	18 350	41 000
Obrněná bojová vozidla	41 500	74 000
Útočné vrtulníky	1 250	950
Transportní a podpůrné vrtulníky	6 000	1950

Konvenční zbrojení a odzbrojení – na cestě MBFR

První návrhy na kontrolu a regulaci zbrojení v období studené války spadají do 50. let.

1955 – Eisenhower předkládá v Ženevě na jednání USA, VB a Francie projekt Otevřeného nebe (Open Skies). Cíl: monitorováním území signatářů posílit vzájemnou důvěru a předejít překvapivému vojenskému útoku.

USA a SSSR by zveřejnily počty a dislokaci sil a umožnily druhé straně provádět letecký monitoring.

Zcela nepřijatelné pro SSSR. Ventilovány obavy ze špionáže, avšak je otázkou zda nešlo o obavu z odhalení příprav k překvapivému útoku na Západ.

1959 – USA, Francie a VB navrhují spojit otázkou konvenčního zbrojení s procesem sjednocení Německa. Návrh na stanovení maximálního limitu 2,5 mil vojáků pro USA a SSSR s výhledem na další snížení na 2,1 mil. Odmítnuto SSSR.

1966 – Mansfeldova rezoluce v US Senátu požaduje snížit počet vojsk USA v Evropě na 50%, protože Evropa má nyní větší vojenské kapacity a USA potřebují síly do Vietnamu.

1967 Debata pokračuje až do 1973, kdy je Mansfeldův plán definitivně odmítnut v Senátu.

„Mutual and Balanced Force Reductions (MBFR)“ - říjen 1973 ve Vídni, mezi VS a NATO

MBFR – návrhy bloků

Listopad 1973 – návrh Západu – USA stáhnou 29 000 vojáků a SSSR jednu tankovou armádu – 68 000 vojáků a 1 700 tanků. Ve druhé fázi by redukovaly síly na 900 000 vojáků na každé straně.

VS kontruje návrhem na snížení o 20 000 vojáků na každé straně a ve druhé etapě redukce o 15 % na každé straně.

1975 – do jednání MBFR jsou zakomponovány JZ. NATO doplňuje svoje návrhy o stažení 54 F-4 schopných nést JZ, 36 Pershing I a 1000 jaderných bomb.

VS kontruje návrhem na 1. redukci početních stavů o 2 – 3%, 2. stažení 54 „jaderných“ letadel a rovného počtu jaderných bomb a tanků.

1979 – NATO navrhuje redukci 30 000 vojáků na straně SSSR a 13 000 na straně USA

1979 – faktický konec jednání na pozadí sovětské invaze do Af. a realizace dvojího rozhodnutí NATO.

Cíle – NATO na stejné počty, VS o stejný počet. Spory o výměnu dat a inspekční režim.

Konvenční zbrojení a odzbrojení – CCW

Neúspěšná jednání v rámci MBFR nejsou jedinými konvenčními odzbrojovacími iniciativami v době studené války.

Od října 1980 probíhají v Ženevě jednání o přijetí **Konvence o jistých konvenčních zbraních (Convention on Certain Conventional Weapons)**.

Cíl: zabránit používání nadměrně zraňujících zbraní způsobujících nadměrné utrpení.

Výstupem byly tři protokoly:

1. omezení tříštivých bomb.
2. omezení min, nástražných výbušnin a některých jiných druhů explozivních zařízení.
3. omezení zápalných bomb.

SSSR přistoupil 1982 – chystal se jej dodržovat?

USA 1995 – velmi vágní dokument, interpretovaný odlišným způsobem.

Konvenční zbrojení a odzbrojení - nástup Gorbačova.

1985 – nástup Gorbačova v SSSR – pozvolná změna sovětské zahraniční politiky. Ustoupení od řady v minulosti tvrdě prosazovaných principů ZP SSSR, akceleroval i helsinský proces.

Klíčová „Následná schůzka konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě“, pořádaná ve Vídni mezi lety 1986–1989,.

Dohoda na dalších jednáních o snížení konvenčních ozbrojených sil v Evropě, konkrétněji v prostoru vymezeném Atlantikem a Uralem.

Pokroku v oblasti jednání o konvenčních ozbrojených silách v Evropě bylo dosaženo po zahájení reformem v socialistických státech jak v oblasti vnitřní, tak i zahraniční politiky.

Je tedy jasné, kdo v 70. a 80. letech blokoval MBFR !

Gorbačov potřeboval porozumění se Západem, aby získal prostředky pro reformu socialismu – snížení militarizace země.

Návrh Michaila Gorbačova z dubna roku 1986 na podstatnou redukci konvenčních ozbrojených sil od Atlantiku po Ural, včetně přijetí postupů pro verifikaci a kontrolu.

SSSR připustil možnost provádění oboustranných inspekcí – ohniskem sváru všech předcházejících návrhů – revoluční obrat!

Iniciativy SSSR

Sověti v minulosti trvale odmítali funkční principy verifikace.

1986 návrhy VS (SSSR) na redukci obou bloků od Atlantiku po Ural. NATO kontruje návrhem na vytvoření nové platformy místo MBFR.

V prosinci roku 1988 - bezprecedentní krok SSSR, svědčící dle mého soudu spíše o ekonomických problémech – způsobených mimo jiné nadměrnou militarizací sovětské společnosti – než o mírumilovných úmyslech Sovětského svazu.

Jednostranné snížení početního stavu sovětské armády o 500 000 vojáků a stažení 50 000 vojáků, 10 000 tanků, 8 500 dělostřeleckých systémů a 800 letadel z území ČSSR, NDR a Maďarska.

Podpořilo vzájemnou důvěru, i když chybí verifikační mechanismy.

Západní veřejné mínění bylo rázem na sovětské straně a **SSSR** byl velmi často vydáván za vzor mírumilovného státu, i když **si nadále uchoval kvantitativní konvenční vojenskou převahu.**

Západ ale věří (oprávněně), že SSSR myslí nyní svoje odzbrojovací iniciativy vážně.

Principy CFE I.

Jednání o redukci konvenčních ozbrojených sil v Evropě, vedená ve Vídni od března 1989, byla založena na uznání blokového principu – **návrh Francie na jednání v rámci skupin států – princip bloků!**

Málokdo předpokládal tak rychlé vnitřní zhroucení socialistických států a následný rozpad Varšavské smlouvy.

Smyslem regulace zbrojních arzenálů byla redukce potenciálu konvenčních zbraní na úroveň, která by znemožňovala zasazení nenadálého prvního úderu a vedení aktivních útočných operací tou či onou stranou.

Revoluční změna uvažování SSSR – přijat princip parity mezi bloky!

Pro potřeby smlouvy se uvažovalo o konvenční bojové technice umístěné na území od Atlantiku po Ural, rozdělené do pěti kategorií:

Tanky, bojová obrněná vozidla (bojová vozidla pěchoty a obrněné transportéry), dělostřelecké systémy nad 100 mm, bojové letouny a úderné vrtulníky.

Varšavskou smlouva přijala návrhy Severoatlantické aliance, která prosazovala limity 20 000 tanků, 28 000 obrněných bojových vozidel (bojových vozidel pěchoty – BVP a obrněných transportérů – OT), 16 500 dělostřeleckých systémů pro každý blok.

Stanovení maximálního, zhruba 30% limitu pro jednu zemi v každé kategorii konvenčních zbraní a určení limitů pro dislokaci sil mimo národní teritorium.

Principy smlouvy II.

V neposlední řadě byly dohodnuty způsoby účinné výměny informací a verifikace.

Výsledný text Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě byl podepsán 19. 11. 1990 v Paříži.

Signatáři ze Severoatlantické aliance (Spojené státy, Velká Británie, Kanada, Island, Norsko, Dánsko, Německo, Francie, Belgie, Nizozemí, Lucembursko, Portugalsko, Španělsko, Itálie, Turecko a Řecko) a Varšavské smlouvy (Sovětský svaz, Polsko, Československo, Maďarsko, Rumunsko a Bulharsko). V důsledku sjednocení Německa již smlouvu nemohla podepsat NDR.

Pro každou skupinu států smlouva stanovila maximální početní stavy pěti výše uvedených druhů těžké bojové techniky, přičemž jeden stát nemohl vlastnit více než jednu třetinu celkové kvóty vyčleněné pro všechny signatáře.

V rámci smlouvy byly stanoveny i maximální početní stavy výše uvedených kategorií smlouvou limitované výzbroje, s výjimkou bojových letadel a úderných vrtulníků ve třech koncentrických regionech od Atlantiku po pohoří Ural, včetně takzvaného „křídelního režimu“.

Křídelní režim se týká Bulharska, Řecka, Islandu, Norska, Rumunska, Turecka a severních a jižních vojenských okruhů bývalého Sovětského svazu (Ruska a nástupnických států v současnosti). V jeho rámci smluvní strany stanovily pro jednotlivé skupiny států maximální limity na tomto teritoriu rozmístěné příslušné konvenční bojové techniky (4 700 tanků, 5 900 bojových obrněných vozidel a 6 000 dělostřeleckých systémů).

Limity smlouvy

A	B	C	D	E	F
Tanky	40 000	20 000	13 300	33,2	1 435
BVP a OT	60 000	30 000	20 000	33,3	2 050
Dělostřelectvo	40 000	20 000	13 700	34,2	1 150
Bojové letouny	13 600	6 800	5 150	37,8	345
Úderné vrtulníky	4 000	2 000	1 500	37,5	75

A – Kategorie bojové techniky

B – Celkový počet techniky

C – Počet pro skupinu států

D – Limit pro jednoho signatáře

E – Podíl pro jednoho signatáře z celkové kvóty v %

F – Počty stanovené pro ČSFR v rámci jednání na bázi bývalé Varšavské smlouvy

Výjimky smlouvy.

Do výše uvedených maximálních limitů ale nebyla započtena veškerá smlouvou limitovaná bojová technika – prostor pro porušování.

1. Do limitních stavů v zóně aplikace nebyla zahrnuta technika nacházející se u jednotek sloužících k zajišťování vnitřní bezpečnosti státu. Zejména Sovětský svaz disponoval (a dnešní Ruská federace nadále disponuje) mohutnými a těžkou technikou vyzbrojenými jednotkami k zajišťování vnitřní bezpečnosti.
2. Dále není součástí limitu technika nacházející se v procesu výroby a výrobních zkoušek, technika používaná za účelem vývoje a výzkumu, technika, která patří do historických sbírek, technika, která je připravena k vyřazení, a technika dočasně umístěná v zóně aplikace, která je připravována k exportu.

Zmíněná ustanovení poskytovala široký manévrovací prostor pro porušování smlouvy, pokud by ji signatářské státy chtěly porušovat.

SSSR a ostatní socialistické státy ji ale porušovat nechtěl. Přesto vznikly určité třecí plochy.

Třecí plochy

1. Sovětský svaz v letech 1990–1991 přesunul 57 300 kusů smlouvou limitované konvenční výzbroje původně dislokované v oblasti platnosti smlouvy dále na východ, mimo teritorium účinku smlouvy, aby tuto techniku nemusel likvidovat.
2. Tři motostřelecké divize vyňal ze struktur pozemních sil a zařadil je do struktur námořnictva, kterých se jednání o snížení konvenčních ozbrojených sil netýkala.

Původní smlouva se netýkala početních stavů živé síly signatářských států.

Na základě červencového jednání KBSE v Helsinkách v roce 1992 byla smlouva doplněna „**Závěrečným aktem jednání o početních stavech osob v ozbrojených silách v Evropě**“.

Smlouva po ratifikačních procedurách začala být uplatňovaná v červenci 1992. V platnost na neomezeně dlouhou dobu vstoupila 19. 11. 1992, tedy s jistým zpožděním proti původně zamýšlenému harmonogramu.

V roce 1992 S-KOS doplněna na summitu KBSE v Helsinkách limity živé síly.

S-KOS – dopady na bloky.

S výjimkou úderných vrtulníků disponovaly socialistické státy kvantitativní převahou ve všech smlouvou regulovaných kategoriích těžké konvenční výzbroje – státy tábora míru a socialismu byly dobře vyzbrojeny.

Že by dle pravidla „pokud chceš mír, připravuj se na válku“?

Pokud uvážíme, že SSSR před podpisem smlouvy odsunul velké množství zbraní mimo zónu aplikace (výše zmíněných 57 300 kusů) je tato převaha ještě výraznější.

Redukce bloků vyplývající z S-KOS

	Tanky	BVP a OT	Dělostřelecké systémy	Bojová letadla	Úderné vrt.
A	25 100	34 600	20 600	5 800	1 700
B	33 200	40 900	23 700	8 300	1 600
C	5 100	4 600	600	0	0
D	13 200	10 900	3 700	1 500	0

Legenda: A – Početní stav NATO; B – Početní stav Varšavská smlouva ; C – Redukce NATO ; D – Redukce Varšavská smlouva

Verifikace

Podrobný režim výměny informací, provádění inspekcí a verifikace.

Každý signatářský stát je zavázán informovat ostatní signatáře velmi podrobně o početních stavech a dislokaci vlastní armády.

Informování ostatních signatářů se děje zejména prostřednictvím **„výměnné informace“ zpracovávané do 15. prosince kalendářního roku s platností od počátku roku příštího.**

Součástí je aktuální organizační struktura pozemních a leteckých sil, celkové početní stavy těžké bojové techniky regulované smlouvou, informace o její dislokaci atp.

System notifikací a inspekcí umožňuje provádět efektivní inspekční činnost na místě a účinně prověřovat plnění smlouvy.

Protože smlouva byla (a do ratifikace modifikované smlouvy stále ještě je) založena na blokovém principu, bylo vyjednání národních limitů ponecháno na Severoatlantické alianci a Varšavské smlouvě.

Posuny mezi limity jsou možné pouze v rámci „skupin států“.

Open Sky.

Květen 1986 – G. Bush znovu otevírá Eisenhowerův plán **Otevřeného nebe**. Východ je tentokrát otevřený jednání. Únor 1990 – počátek jednání o tomto návrhu mezi NATO a VS.

Cíle režimu:

- maximální možná otevřenost a minimální restrikce inspekčních letů.
- připuštění evropských neutrálů.
- zavedení možnosti provádět a povinnosti trpět inspekční lety.

Smlouva byla přijata v roce 1992. USA ratifikovaly 1993 a Rusko 2001.

Platnost od 2002.

Jejím cílem je posilování důvěry mezi 34 smluvními státy. Hlavním nástrojem jsou pozorovací lety monitorující území ostatních smluvních stran letouny s certifikovanými čidly.

Smlouva umožňuje každému smluvnímu státu, aby provedl neozbrojený pozorovací let nad celým územím ostatních smluvních států za účelem sběru údajů o ozbrojených silách a případných vojenských aktivitách.

Po dobu existence režimu S-ON bylo provedeno již přes 1000 pozorovacích letů, které přispěly k větší transparentnosti a budování důvěry.

Důležitý prvek v rámci kontroly evropského zbrojení. Umožňuje zabránit překvapivému útoku a zvyšuje vzájemnou důvěru.

Konvenční zbrojení a odzbrojení – Vídeňský dokument

Počátky Vídeňského dokumentu spadají do Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, konané v roce 1975 v Helsinkách. V roce 1990 vyústila jednání v přijetí tzv. Vídeňského dokumentu, který byl upravován a rozšířen v letech 1992 a 1994.

Další revize z roku 1999 rozšířila Vídeňský dokument o oblast regionální bezpečnosti,

Revize z roku 2011 obsahuje závazek projednat dosažený pokrok s možností následné revize alespoň jedenkrát za pět let.

Vídeňský dokument (1990) - signatářské státy se zavázaly k notifikaci vojenských aktivit prováděných v síle 13 000 vojáků a 300 tanků a k účasti pozorovatelů na cvičeních s více než než 17 000 voják (navazuje na Stockholm)

Další restriktce.

1. dvouroční ohlašovací povinnost cvičení s více než 40 000 vojáky nebo 900 tanky.
2. signatáři se jeden rok neúčastní více než šesti cvičení s více než 13 000 vojáky nebo 300 tanky

Dohoda o rozšíření zóny aplikace KOS na postsovětské republiky Střední Asie.

Poslední verze z 2011. Nový měl být přijat 2016 (revize co 5 let), ale není.

Implementace KOS.

Období po podepsání smlouvy lze rozdělit do čtyř klíčových částí:

- 1. fáze redukce výzbroje signatářských států během let 1992–1995;**
- 2. dosažení limitů výzbroje v jednotlivých geografických oblastech do února 1995;**
- 3. výměna informací a notifikace struktury sil a výzbroje signatářských států dle „Protocol on Notification and Exchange of Information“**
- 4. proces vzájemných inspekcí zkoumající dosažení limitů smlouvy.**

Při realizaci smlouvy bylo celkem zlikvidováno 58 000 kusů smlouvou limitované výzbroje. Početní stavy armád byly sníženy o 1,2 milionu vojáků. Tak rozsáhlá redukce těžkých konvenčních zbraňových systémů si vyžádala finanční náklady, které se odhadují v rozmezí 1–2 mld. USD.

Protože zhruba 90 % celkové likvidované techniky se nacházelo ve výzbroji členských států Varšavské smlouvy, nesly také tyto státy (a jejich nástupci) většinu nákladů na odzbrojení.

Největší počet zbraňových systémů musela zlikvidovat Ruská federace, Ukrajina a Bělorusko.

Některé součásti smlouvy nebyly vůbec naplněny (Youngs – Taylor 2003).

Spory byly také kolem závazků Ruska zlikvidovat 16 000 kusů výzbroje z části přesunutá před vstoupením smlouvy v platnost mimo zájmové teritorium smlouvy. Problémy s dodržením termínů mělo z řady důvodů také Bělorusko, Arménie a Ázerbájdžán.

Konvenční zbrojení a odzbrojení – pozemní miny

90. léta – humbuk kolem pozemních min. Časté používání v mezinárodních a vnitrostátních konfliktech, působí i po skončení konfliktu, ohrožují civilní obyvatelstvo.

1996 – rezoluce VS OSN vyzývající k restrikci tohoto typu braní. Jenom 10 zemí se zdrželo.

1997 – konference o pozemních minách v Ottawě. K 1. 1. 1999 se signatáři zavázali do 10. let zničit svoje zásoby min.

Z pěti mocností, tři mimo (USA, Rusko a Čína). Rusko a Čína fakticky neuvažují o připojení se a miny dále užívají.

USA – prohlášení připravenosti přistoupit, jakmile budou nalezeny vhodné alternativy.

Hlavní problém: 38 rovnoběžka v JK, bez min těžko střežitelná.

USA vyhlásily, že mimo Koreu ukončí do roku 2003 užívání protipěchotních min. (může vyvstat problém definice).

Praktický význam smlouvy je (zatím) minimální.

Adaptace KOS.

Relativně velmi rychlá a přes uvedené problémy v zásadě úspěšná implementace smlouvy v život byla umožněna změněnými parametry mezinárodního bezpečnostního prostředí (rozpad bipolárního uspořádání světa v důsledku vnitřního zhroucení socialistických států)

Nová mezinárodněpolitická situace - rychlé zastarání smlouvy. **Nevyhovující je zejména blokový princip, který po rozpadu Varšavské smlouvy a při probíhajícím rozšiřování Severoatlantické aliance již ztratil smysl.**

Rusko využívalo smlouvu jako prostředek pro zdržení a zpomalení rozšiřování Severoatlantické aliance, protože používalo logický argument, že limity nových členů mají svůj původ v limitu „východní skupiny zemí“, a došlo by tím k posílení NATO na úkor této skupiny států (rozuměj Ruska).

Již v roce 1996 bylo dosaženo určitého pokroku v adaptaci smlouvy, zejména revizí křídelního limitu, na které mělo zájem hlavně Rusko. Rusko, zejména v souvislosti s válkou v Čečensku, požadovalo úplné zrušení křídelního limitu.

Odpor Norska a Turecka.

Modifikovaná smlouva podepsána 1999 v Istanbulu.

Ruší se blokový principy. Princip národních a teritoriálních limitů!

Rusko a KOS

Rusko při jednání o adaptaci smlouvy v době války NATO proti Miloševičově Jugoslávii vyhrožovalo i vypovězením smlouvy.

NATO dosud neratifikovalo kvůli neplnění závazků Ruska v Moldavsku a Gruzii.

Rusko odstoupilo v roce 2007 od implementace smlouvy.

2011 – část zemí NATO včetně USA a ČR přestala poskytovat Rusku informace dle CFE Treaty, neboť Rusko neplnilo svoje závazky.

Velmi významnou roli hrají v souvislosti s tímto požadavkem i zastaralé představy tamních (často post-sovětských) vojenských elit o významu kvantitativní, a nikoli kvalitativní převahy. Na straně druhé je zřejmé, že špičkové zbraňové systémy si tyto země nemohou z ekonomických důvodů dovolit, zatímco starší a zastaralé bojové techniky nejenom sovětské provenience je dnes možné výhodně (v zásadě pouze za „cenu železa“) nakoupit na světovém trhu velké množství.

2015 - Rusko ze smlouvy vystoupilo, faktický konec bez Ruska nemá význam – faktický konec režimu kontroly konvenčního zbrojení v EVROPĚ!

Počty smlouvu limitované výzbroje jsou na zlomcích z doby studené války. Platí i pro Rusko!

Vídeňský dokument a Smlouva o otevřeném nebi nadále platí - bez S-KOS mají malý význam!

Literatura

Johnson, P (1991): Dějiny 20. století. Praha.

Kříž, Z. (2005): Smlouva o konvenčních ozbrojených silách v Evropě a její význam v současném mezinárodním bezpečnostním prostředí. In: Suchý, P. – Kuchyňková, P. (eds.) Vývoj a výsledky procesu kontroly zbrojení a odzbrojování. Marnost nad marnost? MPU MU Brno 2005, s. 197 - 222.